

פרשת בהעלותך שנת תש"פ

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הואיל משה

ואיתא במד"ר פ' שמיני (פ' י"א-ט"ו) אמר רב שמואל בר נחמן, כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים, הה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך הרי ששה, ובשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה, משה את אומר שלח נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו, ר' ברכיה אמר ר' לוי ור' חלבו, ר' לוי אמר כל ז' ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לארץ ישראל, ובשביעי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה עי"ש, ועיין במדרש תנחומא (בפרשתן סי' ר') דששה פגמים היו למרע"ה דבשבילם נמנע הימנו לבוא לאר"י וחד מינייהו על מה שאמר שלח נא ביד תשלח עי"ש.

ובספר צפנת פענח (לבעל התולדות) כתב לפרש מה דכתיב בפרשת שמות (פרשה ד-י) ויאמר בי אדוני לא איש דברים אנכי וגו', דלכאורה יש להבין מהו הכוונה בי אדוני, ואפ"ל דידוע דמחמת שהצדיקים פוגמים בדבר קטן נמשך מזה לשאר העם איזה שמץ עבירה, ובוה יובן שמה תלה הסרחון שהיו ישראל מחוסרי אמנה בו, וז"ש בי אדוני כלומר כי הסרחון של ישראל תלוי בי, לכך לא איש דברים אנכי לילך בשליחות הגאולה מאחר שאני גרמתי להם הגלות, ואין קטיגור נעשה סניגור עכ"ד, ועיין בספר זכותיה דאברהם (דרוש ו' לשב"ה א') שכתב, דלא יאותה דמשה יוציאם ממצרים, דכיון דהגלות הוא על קטנות אמנה של אברהם, בשביל שאמר אברהם במה אדע כדאיתא במסכת נדרים (דף ל"ב), וגם משה לא האמין שאמר הן לא יאמינו לי, ואין קטיגור נעשה סניגור ואינו ראוי לגאלם עכ"ד.

אמנם איתא טעם אחר דלא נכנס מרע"ה לארץ ישראל, משום דהיה מוכרח למות במדבר בכדי שיקום דור המדבר בזכותו לתחיית המתים, כדאיתא במד"ר פרשת ואתחנן (פרשה ב-ט) עה"פ כי לא תעבור את הירדן הזה, אמר לו הקב"ה למשה אם אתה נקבר כאן אצלן הן באים עמך בזכותך, א"ר לוי למה"ד לאחד שנתפזרו מעותיו במקום אפילה אמר אם אומר אני האירו לי שאקבץ מעותי אין בריה משכחת עלי, מה עשה נטל זהוב אחד והשליך בתוכם והתחיל צווח ואומר האירו לי, זהוב אחד היה לי ונפל ממנו כאן והאירו לו, מה עשה משנטל את הזהוב אמר להן בחייכם המתו לי שאלקט את המעות וליקטן בזכות הזהוב נתלקטו המעות, כך אמר לו הקב"ה למשה אם נקבר אתה אצלם במדבר הן באים בזכותך ואתה בא בראשם שנאמר וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא ראשי עם עי"ש, ולפי טעם זה נשמע ממילא תחיית המתים מן התורה.

והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשגל ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת: ואיתא במדרש, הרוצה לידע תחיית המתים מה"ת יראה והנה מרים מצרעת כשגל, והוא פלאי.

והנבס"ד, דאיתא בערכין (ט"ו) אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, על שבעה דברים נגעים באים, על לשון הרע ועל שפיכות דמים וכו', ופריך הגמ', איני, והא אמר ענני בר ששון, למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות, לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין וכו', מעיל מכפר על לשון הרע, אמר הקב"ה יבא דבר שבקול (פעמוני המעיל נשמעין) ויכפר על מעשה הקול (לשון הרע) וכו', לא קשיא הא דאהנו מעשיו (שנתקוטטו על ידיה), הא דלא אהנו מעשיו עי"ש, ולפי"ז כתב בספר משען המים (פרשת מצורע) להקשות, דאמאי לקתה מרים בצרעת על לשון הרע, הא לא אהנו מעשיה, והיכא דלא אהנו מעשיו בגדי כהונה מכפרין, וא"כ היה מהראוי שהבגדי כהונה יהיו מכפרים על מרים ואמאי נלקה בצרעת.

אך י"ל, לפימש"כ בפרשת דרכים (דרוש י"ג) ד"ה ובוה יובן, לבאר מאי דכתיב גבי מיתת שאול (שמואל ב א-ט), עמוד נא עלי ומותתני כי אחזתני השבץ, ודרשו רז"ל בילקוט (רמב"ק קמ"א), אחזתני השבץ עון נוב עיר הכהנים הלובשים כתונת תשבץ עי"ש, ויש לדקדק דאמאי כנה שאול לעון נוב עיר הכהנים בכתונת ולא בשאר בגדים, ונראה דזה יובן עם מאי דאיתא בערכין (ט"ו) דבגדי כהונה מכפרין, כתונת מכפר על שפיכות דמים, דכתיב ויטבלו את הכתנת בדם עי"ש, וכן איתא בירושלמי יומא (פ"ד-ה"ג) עי"ש, ונתבאר בגמרא (שם) דהא דכתנת מכפר על שפיכות דמים, היינו מזיד ולא אתרו ביה, וכתבו התוס' (ר"ה ד"ה) דבגדי כהונה מכפרין על המיתה עי"ש.

וכתבו המפ', דהטעם שההורג כהן גדול אין לו כפרה לעולם ואינו יוצא מעיר מקלטו, הוא משום דחטא במכפר ומשו"ה אין לו כפרה במיתת כה"ג, דומה למה שאמרו אין קטיגור נעשה סניגור עי"ש, וזהו כוונת שאול באומרו עמוד עלי ומותתני, לפי שיש בידי עון דשפיכות דמים, וכי תימא כיון דלא אתרו ביה אף שהיה מזיד הכתונת מכפר, לזה אמר כי אחזתני השבץ, כלומר אני חטאתי במכפר, דהיינו בכתונת שהרגתי הכהנים, ומשו"ה אין לי כפרה בבגדי כהונה דומיא דהורג כהן גדול דאין לו כפרה לעולם עי"ש, וא"כ י"ל ה"נ לפי"מ דאיתא בשמות רבה (פ' ל"ד-א) שמושה היה כהן ושימש כל הארבעים שנה במדבר, ועיין בתוס' מס' ב"ק (כ"ה) נמצא חטאה במכפר ואין קטיגור נעשה סניגור, ולא היה מכפרין בגדי כהונה, ולכן לקתה בנגעים עכ"ד המשען המים.

אז שפיר י"ל דע"י ביאתו לעוה"ז יאכל נהמא בלי כיסופא, כי בדין הוא שיטול שכרו לעוה"ב כיון שלא היה ניתן לו שכר בעוה"ז, אבל אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא הדקל"ד, דמה ירויח ומה נפקותא בבריאת האדם, ואי משום שיאכל נהמא בלא כיסופא ובדין יטול שכרו לעוה"ב, הא כבר קיבל שכר בעוה"ז, ומאן יימר שיש בדין ג"כ ליתן לו עוד שכר בעוה"ב, אם לא מרוב חסדו וטובו יתברך, וא"כ שוב הוה נהמא דכיסופא, וא"כ למה נברא האדם, ונוח לו שלא נברא עכ"ד, היוצא לנו מזה דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא אז אמרינן דנוח לו לאדם שלא נברא, משא"כ אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אז י"ל דנוח לאדם שנברא.

ואיתא במסכת שבת (דף נ"ה), אמר רב אמי, אין מיתה בלא חטא (וחטאו של אדם גורם לו מיתה), ואין יסורין בלא עון, אין מיתה בלא חטא דכתיב הנפש החוטאת היא תמות וגו', אין יסורין בלא עון דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (היינו יסורין וקאמר שאין באין אלא משום פקידת עון), מיתיבי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון, אמר להם, מצוה קלה צויתיו ועבר עליה, א"ל והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו, א"ל מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו', הוא דאמר כי האי תנא, דתניא, ר' שמעון בן אלעזר אומר, אף משה ואהרן בחטאם מתו שנאמר יען לא האמנתם בי, הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטור מן העולם עיי"ש.

והנה יש לומר דהפלוגתא אי נוח לאדם שנברא או לא נברא תליא בפלוגתא אי יש מיתה בלי חטא, דאי ס"ל נוח לו לאדם שלא נברא, והיינו שכל ימי חיותו עלי אדמות גריעותא הוא, מסתברא שתבוא אליו המיתה גם בלי שיחטא, משא"כ אי ס"ל נוח לאדם שנברא, דכל ימיו אשר חי מעליותא, א"כ י"ל דאין בדין שימות בכדי, ורק בחטאו ימות, ולפי"ז ס"ל אין מיתה בלי חטא.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף צ"ג), מנין לתחיית המתים מה"ת, שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן הכהן לעולם קיים, אלא מלמד שעתיד להחיות וישראל נותנים לו תרומה, מכאן לתחיית המתים מה"ת עיי"ש. ובספר ישמח משה (בפרשתן) העיר, דאי ס"ל אין מיתה בלי חטא, מה ראייה מיייתי דתחיית המתים מה"ת, דלמא קרא מיירי באהרן באשר הוא שם שלפי מצבו באותה שעה בלי חטא היה ראוי ליכנס לארץ ישראל, ולכן אמר קרא ונתתם את תרומת ה' לאהרן הכהן כיון שיכנס לארץ עיי"ש.

ומעתה יבואר לנכון דברי המדרש, הרוצה לידי תחיית המתים מה"ת, דילפינן לה מקרא ונתתם ממנו את תרומת ה' וכו', אך ע"ז קשה דלמא ס"ל אין מיתה בלי חטא וכדברי היש"מ הנ"ל, ולזה אמר יראה והנה מרים מצורעת כשלג, דהיינו דכשלא כדין דברה על משה, דמקבלין גרים, דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל דנוח לו לאדם שלא נברא, ומעתה ס"ל יש מיתה בלי חטא, ושפיר ידעינן תחיית המתים מה"ת מהך קרא ונתתם ממנו את תרומת ה' וגו' ודו"ק.

ומעתה מבואר דברי המדרש, הרוצה לידע תחיית המתים מה"ת יראה והנה מרים מצורעת כשלג, דלכאורה קשה אמאי נענשה בצרעת, הא בגדי כהונה מכפרין על לשון הרע היכא דלא אהנו מעשיו, אלא ודאי צ"ל כיון דחטאה במכפר דמשה היה כהן ואין קטיגור נעשה סניגור, ומעתה יש לו למשה אמתלא אמאי ססירב בשליחות, וע"כ דלכן לא נכנס לא"י כדי להביא עמו מתי מדבר בעת תחיית המתים, וא"כ שפיר נשמע מכאן תחיית המתים מה"ת ודו"ק.

ב) עוי"ל, עפימש"כ בספר מאיר עיני חכמים תנינא (דרוש ב' לשכה"ג) דמה שדברה מרים על משה על אודות האשה הכושית אשר לקח משום דאסור לקבל גרים עיי"ש, ומדנענשה מרים ונעשית מצורעת ש"מ דשפיר עשה משה שקבל גרים.

ובהואיל משה פרשת ויקרא (אות ח) הבאנו מש"כ כ"ק האדמו"ר מזוועהיל זצ"ל (פרשת לך שנת תש"ס) לפרש, מה דאיתא במסכת יבמות (דף מ"ג), גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראת שבת להתגייר, אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים סחופים ומטורפים ויסורין באים עליהם וכו' עיי"ש, והנה הא דציריכים לומר להם כן, משום שמא יחזרו לסורם בראותם כשנתגייירו באים עליהם כל היסורים האלה, כדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ח), מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורים באים עליהם, ולא הגינו עליהם המצוות שקיימו כשנתגייירו, וע"כ הא דלא הגינו עליהם המצוות והמעש"ט שעשו, משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולפי"ז יצא לידון בדבר החדש דזה דמקבלין גרים או לא, והיינו משום דחיישינן שמא יחזרו לסורם כשיבא עליהם יסורים, יהא תלוי אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא או לאו, דאי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ליכא למיחש דלמא יבאו עליהם יסורים כשיקיימו המצוות, וגם שמא יחזרו לסורם, דהוה כספק ספיקא, דמסתברא שלא יבאו עליהם יסורים, ויקבלו שכר מצוותם בהאי עלמא, ומשו"ה שפיר אמרינן דמקבלין גרים, אבל אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולא יגיין עליהם המצוות שקיימו, א"כ מילתא דשכיחא הוא שיבאו עליהם יסורים ושמא יחזרו לסורם, ומשו"ה אין מקבלין גרים עכ"ד.

ובספר בא ישועה ונחמה פרשת נח (דף ט) ופרשת לך (דף ט"ו) כתב, דלכאורה דכיון דנוח לו לאדם שלא נברא א"כ באמת למה נברא, ותי' בשם המגיד שהקשה קו' יתירא מאחר דבעוה"ב אין שום אכילה ושתייה כי אם שיהנה מזיו השכינה, א"כ אחר שהנשמה היה מתחילה במקום גבוה למה נברא בעוה"ז, דאף שיקיים כל התורה לא יזכה כ"א לאותו המקום שהיה מתחילה, וא"כ מה עדיפא ליה בהבראו אדרבה יש לחוש אם יחטא דאפילו להאי מקום לא יגיע, ומתרץ, דהנפש בעולם העליון נהנה מזיו השכינה, אבל זהו נהמא דכסופא בחנם, וכיון שיוורת לעולם ומסגל מצות ומע"ט קונה לו שכרו בדין, ושוב ל"ה נהמא דכסופא דבדין הוא שיטול שכרו אחר שהשלים עבודתו בעוה"ז, וכתב דכ"ז ניחא אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וא"כ כיון דאינו מקבל שום שכר מצוה בעוה"ז,

שפיר עבד משרע"ה בשבירת הלוחות, ואמאי נענש ע"ז שלא יכנס לא"י, אך כתבו התוס' (ד"ה ומה פסח) דאין זה ק"ו גמור דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן, מ"מ לא היה לו למנוע מלידת להם התורה ולהחזירם בתשובה עיי"ש, ולפי"ז חטא במה ששיבר הלוחות ולכן נענש שלא יכנס משום זה לא"י.

ובסמיכת חכמים בסמיכות מסכת סוטה למס' קידושין (דף פ"ו. מדפ"ה ס) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על חטא דעבודה זרה במחלוקת שנויה, דאמרינן תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואכל מילי מהני תשובה אף על אלו השלש עבירות, ופולגתא זו תליא בפולגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' בפסחים (ג"ד), תשובה היא אחד משבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם עיי"ש, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה, ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי אמרינן דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז תשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא, אבל אי תשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדרשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפולגתא, דאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה א-ד) ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם סי' ה) ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מני דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים ילדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ואיתא ביבמות (ג"ס) תניא, ר' אליעזר אומר, כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכתוב בתריה ואתם פרו ורבו וכו' עיי"ש, וכתב בספר אהל דוד (שם) דהא דאמרינן דמי שאינו עוסק בפריה ורביה הרי הוא כשופך דמים, הוא רק למאן דדריש סמוכין ויליף לה מדסמיך ואתם פרו ורבו לשופך דם האדם וגו', משא"כ למאן דלא דריש סמוכין לדידי' ל"א דהוי כשפיכת דמים, ולפי"ז כתב שם דב"נ דמצווה על שפיכות דמים, ה"ה דמצווה על פו"ר, כמש"כ התוס' בחגיגה (ב) ד"ה לא עכ"ד, ולפי"ז י"ל דה"ה נשים דמצווין על שפיכת דמים, ה"ה דמצווין על מצות פו"ר.

ג) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דלכאורה יש להוכיח דמקבלין גרים, דהנה רש"י (ע"פ בראשית ברא וגו') כתב, א"ר יצחק, לא היה צריך להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו עכ"ד.

וכתב בספר מתת י-ה (פ' לך) לבטל טענת לסטים אתם, דאיתא בנדרים (דף מ"ה), השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין ליכנס לחצר (בבבא מציעא דף ע"ב) של שניהן דכל חד אסור בריסת הרגל של חבירו וקא סבר אין בריה דאמוראי לחלק חבירו עייל והאי לחלק חבירו עייל), ר' אליעזר בן יעקב אומר, זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו (דקסבר יש בריה), היה אחד מן השוק מודר באחד מהם (מן השותפים) הנאה, לא יכנס לחצר, ר' אליעזר בן יעקב אומר, יכול לומר לו לתוך של חבירך אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך עיי"ש, וכיון שאנו מקבלין גרים א"כ יכולין לומר בחלק של גרים אנו זוכין ובטל טענת לסטים אתם עיי"ש, ומוכח מזה דמקבלין גרים.

אך לפימש"כ בהגש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפ"ה ס) דטענת העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו ליכא טענה של לסטים אתם עיי"ש, לפי"ז י"ל דאין מקבלין גרים.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף ע"ג), תניא, ר' סימאי אומר מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען, לכם לא נאמר אלא להם (דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם ארץ ישראל וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב"ה ליתן להם את ארץ ישראל) מכאן לתחיית המתים מה"ת עיי"ש, וכתב בספר בגדי אהרן (פ' בראשית) ד"ה ואקדים, דזה א"ש רק אי ס"ל דא"י אינה מוחזקת מימי האבות דאז ל"ש לומר לתת להם וע"כ דקאי לעתיד על התחיה, אבל אי ס"ל דא"י הוה מוחזקת מימי האבות א"כ קאי לתת להם כפשוטו שמוחזקת מימי האבות עכ"ד.

ובזה יבואר דברי המדרש דתחיית המתים נשמע ממרים מצורעת כשלג, דכיון דחזינן שנענשה מרים בצרעת ולא צדקה בדבריה, ע"כ דמקבלין גרים, דמהאי טעמא בטלה טענת לסטים אתם, ולפי"ז י"ל דא"י אינה מוחזקת מאבותינו, ושפיר נשמע מהקרא וגם הקימותי וגו' תחיית המתים מה"ת ודו"ק.

ד) עוי"ל, דאיתא במפרשים הטעם שמשא לא נכנס לארץ ישראל, משום ששיבר הלוחות, עיין בספר לקט יוסף ערך משה (אות ל"ד), ובספר עיר דוד (דף ע"ד), אמנם הקשו ע"ז, דהא מבואר במסכת שבת (דף פ"ו) הטעם דמשה שיבר הלוחות, שדרש ק"ו, ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה עיי"ש, ולפי"ז

ובספר חידושי הגרשוני (פרשת לך) כתב, דלכאורה קשה על מה שדיברה מרים על משה בגין דפירש מאשתו, דהא במסכת יבמות (דף פ"ב) פריך הגמרא אמאן דס"ל דלקיים מצות פו"ר בעינן זכר ונקיבה, לילף ממשה דלא היה לו רק שני זכרים, ומשני משה מדעתיה הוא דעביד, ופירש"י משום שכינה וכו', ולפ"ז קשה מה היה תרעומת אהרן ומרים על משה, ועכצ"ל דתרעומתן היתה דמוכרח לגרש אותה, ותנשא לאיש אחר ותקיים מצות פו"ר, למאן דס"ל דגם האשה מצווה אמצות פו"ר, ומוכח מזה דס"ל למרים ואהרן דהאשה מיפקדה אמצות פו"ר עכ"ד, ולפ"ז ממה דנענשה מרים על שדיברה באחיה, דהצדק הוא עם משרע"ה, ומשום דנשים פטורות ממצות פו"ר.

ובזה יבואר דברי המדרש, הרוצה לידע תחיית המתים מה"ת, והיינו דשמעינן לה מהא דמשה לא נכנס לא"י כדי שביא עמו מתי מדבר כדכתיב ויתא ראשי עם, אך מנלן הא, הלא י"ל דלכן לא נכנס לא"י משום ששבר הלוחות, לזה אמר יראה והנה מרים מצורעת כשלג, והיינו דנענשה מרים על שדיברה על משה, ע"כ דהצדק הוא עם משה דנשים פטורות ממצות פו"ר, דלא דרשינן סמוכין, ולפ"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז, ומעתה אין לומר דלכן לא נכנס לא"י משום ששבר הלוחות, וע"כ הטעם שלא נכנס לא"י, כדי להביא עמו מתי מדבר בעת תחיית המתים, וא"כ שפיר נשמע מכאן תחיית המתים מה"ת ודו"ק.

ה (עו"ל עפ"י הנ"ל, דמשה לא נכנס לארץ ישראל, משום ששיבר הלוחות, אך יש להעיר, דאיתא במדרש רבה (שמות פרשה מ"ג א), בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, ישב הקב"ה עליהם בדין לחייבם, שנאמר הרף ממנו ואשמידם, ולא עשה אלא בא לחתום גזר דינן שנאמר זובח אלהים יחרם, מה עשה משה, נטל את הלוחות מתוך ידו של הקב"ה כדי להשיב חמתו, למה הדבר דומה, לשר ששלח לקדש אשה עם הסרסור, הלך וקלקלה עם אחר, הסרסור שהיה נקי מה עשה, נטל את כתובתה מה שנתן לו השר לקדשה וקרעה, אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש, כך עשה משה כיון שעשו ישראל אותו מעשה נטל את הלוחות ושברן וכו' עיי"ש, ולפ"ז יפה עשה משה במה ששיבר הלוחות, ואמאי הגיע לו עונש דע"ז אינו נכנס לארץ ישראל.

והנה המפ' הקשו דלמה היה צריך משה לשבור הלוחות כדי שידונו כפנויה ולא כאשת איש, דלכאורה י"ל דחטא העגל ל"ה חטא כלל, לפי"מ דאמרינן בשבת (פ"ה) ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כנגינת, ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא, ופירש"י שאם יזימנו לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונס אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשוורוש, דכתיב קימו וקבלו וכו', עיי"ש.

וכתב החדושי הריטב"א דלפ"ז ל"ש לדון אותם במדבר על חטא העגל דהלא היה להם אז טענת אנוסים, שהרי עדיין לא היה אז הקבלה ברצון עכ"ד, ואע"ג דע"ז הוא משבע מצוות ב"נ, מ"מ הרי אותו מעשה לא היה ע"ז ממש כי לא עשו רק בשיתוף, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"ג) אלמלא וי"ו שבהעלוך וכו', ולכמה שיטות ב"נ לא נצטוו על השיתוף א"כ אין לחשוב להם חטא כלל, וכיון דחטא העגל ל"ה חטא ל"ה צריך לשבור הלוחות.

אך י"ל, דאיתא (שם) אמר חזקיה, מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה וכו', אלא בתחלה (קודם שאמרו ישראל נעשה ונשמע) יראה (שמא לא יקבלוה ויחזור העולם לתוהו ובוהו) ולבסוף (כשקבלוה) שקטה, ולמה יראה, כד"ל, דאמר ר"ל, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה"א יתירה למה לי (מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית, ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש.

וכתב בספר אהבת עולם (דף ס"ו מדפה"ס) דהך דחזקיה ור"ל פליגי אהא דראב"י דמודעא רבה לאורייתא, משום דאי ס"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו', א"כ י"ל דהיינו טעמא דכפה עליהם ההר במתן תורה, להורות דלא יתכן קיום העולם בלי שישראל יקבלו התורה, ולא בגדר איום והפחדה לכוף אותם על קבלת התורה, אלא שהודיעם הקב"ה כי דבר זה הוא תנאי קדום משעת בריאת העולם, ובהכרח דבביטול העולם יהא גם ביטולם, ובה יובן מ"ש רב אבדימי שכפה הקב"ה עליהם את ההר כנגינת ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, דהלשון תמוה דהרי העמידם תחת ההר וא"כ הול"ל כאן תהא קבורתכם, ולהנ"ל יומתק, דא"ל הקב"ה דמאליו יבוא קבורתכם בהפסד העולם בכללו, ובכלל דבר זה שיחזור העולם לתוהו ובוהו וממילא שם תהא וכו', נמצא דאעפ"י שכפה עליהם ההר לא היה בכך אונס וכפיה עכ"ד.

ולכאורה הא טעמא בעי היאך פירש משה מאשתו וביטל מ"ע דפו"ר, וכתב בספר מעשה רוקח (פרשת בחקותי), עפ"י"מ דקיי"ל באבהע"ז (ס"א), דמי שנפשו חשקה בתורה כבן עזאי אינו חייב לישא אשה עיי"ש, א"כ י"ל דמשה רבינו שהיה עמוד התורה היה רשאי לבטל ממצות פו"ר מחמת שנפשו חשקה בתורה, וכתב עוד, דהרי משה לימד תורה לבני ישראל, וכל המלמד בן חבירו תורה כאלו ילדו כדאיתא במסכת סנהדרין (דף י"ט), א"כ קיים בכך מצות פו"ר עיי"ש.

דמוכרח לגרש אותה, ותנשא לאיש אחר ותקיים מצות פו"ר, למאן דס"ל דגם האשה מצווה אמצות פו"ר, ומוכח מזה דס"ל למרים ואהרן דהאשה מיפקדה אמצות פו"ר עכ"ד, ולפי"ז ממה דנענשה מרים על שדיברה באחיה, דהצדק הוא עם משרע"ה, ומשום דנשים פטורות ממצות פו"ר.

וכתב בספר לקוטי סופר במצות פו"ר (דף 1 ע"ד מדפנה"ס), דזה אי אשה מצווה על מצוות פו"ר או לא תלוי אי דרשינן סמוכין או לא, דטעמייהו דחכמים דאשה פטורה מפו"ר מבואר שם, משום דכתיב וכבשוה ודרכו של איש לכבש ואין דרכה של אשה לכבש, ודרשינן סמוכין דוכבשוה למה דכתיב לעיל מיניה פרו ורבו וגו' וילפינן דמצות פו"ר נוהג דומיא דוכבשוה, משא"כ ריב"ב ס"ל דלא דרשינן סמוכין ולא שייך ציווי דפו"ר לוכבשוה עיי"ש.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף צ"ג), מנין לתחיית המתים מה"ת, שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן הכהן לעולם קיים, אלא מלמד שעתידי להחיות וישראל נותנים לו תרומה, מכאן לתחיית המתים מה"ת, דבי ר' ישמעאל תנא לאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים עיי"ש, וכתב הבעל הטורים (ר"פ חקת) סמך זאת חקת התורה לבהרימכם את חלבו ממנו, רמז המחזיקים בתורת ה' יש להם מנות, שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ עיי"ש.

ולפי"ז כתב בספר כסף נבחר (פרשת מקץ), דאי ס"ל דדרשינן סמוכין, ילפינן דאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ מהסמיכות תרומה לזאת חקת התורה, ומעתה הא דכתיב ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן, אתי ללמד שאהרן יקום בתחיית המתים עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, הרוצה לידע תחיית המתים מה"ת יראה והנה מרים מצורעת כשלג, שנענשה מרים על שדיברה במשה שפירש מן האשה, שמע מינה דשפיר עביד משה במה שפירש מן האשה, דאשה אינה מצווה על מצוות פו"ר, משום דדרשינן סמוכין, ומעתה ידעינן דאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ מדהסמך תרומה לזאת חקת התורה, ומעתה מוכח מקרא ונתתם ממנו לאהרן הכהן שאהרן יקום בתחיית המתים, מכאן לתחיית המתים מה"ת ודו"ק.

ז) עוי"ל, דכתיב ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח וגו', ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' וגו', והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, וכתב בספר יציב פתגם לבאר הפסוקים, דהנה אהרן ומרים דברו על משה על שפירש מצפורה אשתו, ולכאורה הרי הקב"ה הסכים על ידו כדאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), אמנם הדבר מבואר לפימש"כ בספר חידושי הגרשוני (פרשת לך) ד"ה ועפ"ד אלה, שפירש הימנה בלא גט שעל זה נתרעמו עליו, שהיה לו לגרש את צפורה אשתו כדי שתוכל להנשא לאיש אחר ולקיים מצות פו"ר, וכמ"ד דגם האשה מצווה על מצות פו"ר.

והנה הטור בחו"מ (ס"א) כתב וז"ל, רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם קיים, על הדין על האמת ועל השלום, פי"ה ה"ר יונה ז"ל אין פירושו שבסיבת אלו נברא העולם, שהרי בתחילת הפרק אומר על שלשה דברים העולם עומד, ולא הזכיר אלו שזכר כאן, אלא הפירוש שבתחלה ברא העולם בשביל אלו הג', התורה והעבודה וגמילות חסדים, אבל אחר שבראו הוצרך לג' אלו, הדין האמת והשלום בשביל קיום העולם וכו' עיי"ש, ובב"י שם כ' ע"ז וא"ת והלא בג' שנברא העולם יספיק לקיימו, שמי שהוא סיבה להוות את הדבר כ"ש שיקיימו עכ"ק עיי"ש.

וכתב בספר יושב אהלים (פרשת משפטים דף קס"ד) וז"ל, למדנו מדבריו ז"ל שמי שהוא סיבה להוות דבר כ"ש שיועיל לקיימו, ועפי"ז נלענ"ד טעם נכון למה שפסק מרן בשו"ע אהע"ז (ס"א א' סעיף ד') דמי שחשקה נפשו בתורה כבן עזאי פטור מפו"ר, והיינו משום שיש בידו דבר שבשבילו נברא העולם, וא"כ כל שכן שאותו דבר יקיימו וכיון דכל מצות פו"ר הוא לקיום העולם, דלא לתוהו בראה לשבת יצרה, וזה יש בידו תורה שבשבילה נברא העולם, כל שכן שבה מתקיים העולם, ואין צריך עוד למצות פו"ר שאינה אלא לקיום העולם בלבד, ולענ"ד יראה דבזה פליגי חכמים ובן עזאי, דבן עזאי ס"ל כן ומשו"ה לא עסק בפו"ר, וחכמים שאמרו לו נאה דורש ואין נאה מקיים, סברי דלא דרשינן טעמא דקרא, וגזירת הכתוב הוא פרו ורבו, ואף מי שיש בידו תורה אינו פטור מפו"ר עכ"ד.

ובמש"כ דקיום העולם הוא בשביל עסק התורה, י"ל דהוא ממה דהתנה הקב"ה במעשי בראשית, שלולא שיקבלו בני ישראל את התורה יתבטל קיום העולם, ולכן ס"ל לבן עזאי דבמה שעוסק בתורה הלא הוא מקיים את העולם יותר משקיים מצות פו"ר, וכן ס"ל למשה רבינו במה שפירש מאשתו ונמנע ממצות פו"ר.

וזהו ביאור המדרש, דהנה מרים נענשה על שדיברה במשה שפירש מן האשה ולא קיים מצות פו"ר, וע"כ דהצדק הוא עם משה דכיון שעוסק בתורה הלא הוא מקיים את העולם, דקיום העולם הוא בשביל עסק התורה, והוא משום דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, ולפי"ז לא היה הכפייה לאיים עליהם אלא להודיעם שדבר זה הוא תנאי קדום משעת בריאת העולם, וממילא דליתא לטענת מודעא, ושפיר עביד משה במה ששבר הלוחות כדי שידונו כפנויה, וע"כ הטעם שלא נכנס לא"י, כדי להביא עמו מתי מדבר בעת תחיית המתים, וא"כ שפיר נשמע מכאן תחיית המתים מה"ת ודו"ק.

ו) עוי"ל, עפימש"כ בספר חידושי הגרשוני (פרשת לך), דלכאורה קשה על מה שדיברה מרים על משה בגין דפירש מאשתו, דהא במסכת יבמות (דף פ"ב) פריך הגמרא אמאן דס"ל דלקיים מצות פו"ר בעינן זכר ונקיבה, לילף ממה דלא היה לו רק שני זכרים, ומשני משה מדעתיה הוא דעביד, ופירש"י משום שכונה וכו', ולפי"ז קשה מה היה תרעומת אהרן ומרים על משה, ועכצ"ל דתרעומתן היתה

ערוות דבר דבעינן ערוה או דבר הוא רק לכתחלה ולא בדיעבד, אבל ב"ש ס"ל דליכא חילוק בדאורייתא בין לכתחלה ודיעבד, ולהכי איצטריך קרא באונס דלא יוכל לשלחה דאף ששם לא גירש ע"י ערוה, מ"מ מועיל גירושין בדיעבד מה"ת.

וי"ל עוד, דהמקור לב"ש דלא יגרש אלא אם מצא בה דבר ערוה הוא, דאם יכול לגרש בדבר גרידא א"כ כיון דבעבר וגירש שלא מחמת דבר לא מהני, ממילא נצטרך בכל גט לדרוש ולחקור ולהביא עדים אם הקדיחה תבשילו, ולא מסתברא כן, וע"כ דלא יגרש א"כ מצא בה דבר ערוה, אבל ב"ה ס"ל מסברא דערוות דבר הוא רק לכתחלה ובדיעבד אין מעכב, ושפיר יש לומר או דבר או ערוה, ואין צורך לחקור בזה כיון דבלא"ה זה רק דין דלכתחלה עיי"ש, היוצא לנו מזה דב"ש ס"ל דלא מחלקינן בדאורייתא בין לכתחלה ודיעבד, וב"ה ס"ל דמחלקינן עכ"ד הדברי יציב.

ובספר מאה שערים (שער ל"ד) כתב, דזה אי שייך בדאורייתא לחלק בין לכתחלה ודיעבד, תליא בפלוגתא אביי ורבא במסכת תמורה (דף ד:), אי כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני או לא מהני, דרבא דס"ל דלא מהני משום דמה דאמרה תורה שלא לעשות אפילו בדיעבד לא מהני, לדידיה אה"נ דהיכא דאמרה תורה לעשות הוי לעיכובא דלא שייך לחלק בתורה בין לכתחלה ודיעבד, משא"כ אביי דס"ל אי עביד מהני, דאעפ"י דהתורה אסרה מ"מ בדיעבד מהני, כמו כן שייך לומר במקום שאמרה תורה לעשות, דיתכן דהו"ל רק לכתחלה ובדיעבד יצא בלא"ה.

והוכיח כן מדברי הרשב"א במסכת קידושין (דף ט"ו), דאיתא במתני' (דף ט"ו:), וכל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קידושין הולד ממזר, ואיזה זה זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה (של חייבי כריתות), ובגמ' (דף ט"ו:), איתא, מנא הני מילי (דאין קידושין תופסין בחייבי כריתות), אמר קרא ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר (שהוא אחר אצלה ולא שהוא קרובה והיתה לשון קידושין הוא שהיתה לו בהן לאשה), לאחרים ולא לקרובים, מתקיף לה ר' אבא, ואימא לאחר ולא לבן (כן בעלה אבל שאר קרובות לא), ומשני בן בהדיא כתיב ביה לא יקח איש את אשת אביו (לא יחא לך בה ליקוחין שאין קידושין תופסין), אחר למה לי שמע מינה לאחרים ולא לקרובים, ואימא אידי ואידי לבן הא לכתחלה והא דיעבד (כלומר לא יקח לאו שלא יהיו לו בהן קידושין דיעבד קאמר אלא אזהרה שלא יקדשנה ומיהו אי קדיש ניהו קידושין ואתא האי קרא אחריתא לומר דאין בה הויה כלל ולעולם לבן קאמר דכיון דאמר ולא פירש קרובים אין לך להביא באיסור זה אלא האסור שבכולן שקרוב מן הכל) וכו' עיי"ש.

והקשה הרשב"א מאי פריך דהוי רק לכתחלה, הא כיון דלכתחלה אסור גם בדיעבד לא מהני, דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני עיי"ש שמתרץ דס"ד למילף מאלמנה לכה"ג, דבזה אי עביד מהני כדגלי קרא וכדדריש בסוגיא דתמורה שם עיי"ש, הרי דנחית להכי דאי נקטינן כרבא דאמר אי עביד לא מהני אין לחלק בין לכתחלה לדיעבד עיי"ש במאה שערים, ועיין בספר לקח טוב (ריש כלל ה') עיי"ש.

אך יסודה של טענה זו במחלוקת היא שנויה, שהרי שנינו במסכת גיטין (דף ז:), בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה, שנאמר כי מצא בה ערוות דבר, ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו, שנאמר כי מצא בה ערוות דבר (ולא כתוב דבר ערוה, ש"מ דהכי קאמר או ערוה או שאר דבר סרחון) עיי"ש, ולדעת ב"ש לא היה יכול לגרשה, אחר שלא נמצא בה דבר ערוה ח"ו, ומה היה עליו לעשות, אבל לדעת ב"ה שיכול לגרש גם בהקדיחה תבשילו, יש מקום לומר דמאחר שהשכינה נגלית עליו תדיר בלא עת קבוע, ובעל כרחו עליו לפרוש מן האשה הוי כהקדיחה תבשילו, והיה יכול לגרשה, ולכן נתרעמו עליו על שלא גירשה.

ומצינו דהלל היה משורש נשמת מרע"ה, ולכן היו שניהם ענוותנים, וחיו ק"כ שנה, ובהיות שהיה שורש נשמתם אחד, סברו אהרן ומרים שאף הוא סובר כמותו, ולכן באו בטענה על משרע"ה שפירש מאשתו, שהרי היה לו לגרשה כדעת ב"ה.

ובזה יבואר, ותדבר מרים ואהרן במשה וגו', שבאו בטענה על אודות האשה אשר נשא ופירש הימנה ולא גירשה, ובא הכתוב כמפרש את יסוד סיבת טענתם, שזה משום שוהאיש משה עניו מאד וגו' דהיותו עניו מאוד מורה על שורש נשמתו שהיא כשורש נשמת הלל, וכיון שהלל שהוא משורש נשמתו סובר שיכול לגרש את אשתו גם אם לא מצא בה דבר ערוה, ודאי אף הוא סובר כך, ולכן באו בטענה על שלא גירשה עכ"ד.

ובשו"ת דברי יציב חאבע"ז (ס"ו ס"ו אות ד') כתב לבאר פלוגתתם, עפ"י מש"כ הפר"ח אבהע"ז (ס"י ק"ט) ד"ה גרסינן במה דאיתא בגמ' (סו), אמר ליה רב פפא לרבא, לא מצא בה לא דבר ולא ערוה (לב"ה וגירשה) מהו (מי כייפין ליה לאהוריה או לא), אמר ליה, מדגלי רחמנא גבי אונס לא יוכל לשלחה כל ימיו, כל ימיו בעמוד והחזר קאי, התם הוא דגלי רחמנא, אבל הכא מאי דעבד עבד עיי"ש, וכתב הרי"ף וז"ל, ש"מ דהיכא דלא מצא בה לא דבר ולא ערוה לכתחלה לא יגרש עכ"ל, וכתב הפר"ח שכונותו ללמוד מכאן דלא נימא דפלוגתא דב"ש וב"ה הוי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, משו"ה דקדק הרי"ף מכאן דאיסורא דאורייתא הוי וכו' עיי"ש.

אמנם אם נאמר שגם זה בגדר לכתחלה ודיעבד, היה מקום לומר דכוונת הרי"ף להוכיח דלב"ה הוי רק אסמכתא ומדרבנן הוא דלכתחלה לא יגרש בלא מצא בה ערוה או דבר, וזש"כ הרי"ף ש"מ דהיכא דלא מצא בה לא דבר ולא ערוה לכתחלה לא יגרש, דאם דב"ז שאין לגרש בלא ערוה או דבר הוא מדאורייתא, היכן מצינו בדאורייתא לחלק בין לכתחלה ודיעבד, וע"כ דרק מדרבנן אמרינן דלכתחלה לא יגרש.

ולפימש"כ הפר"ח דגם לב"ה נאסר מה"ת לגרש בלא ערוה או דבר, ע"כ דלב"ה מחלקינן בדאורייתא בין לכתחלה ודיעבד, וא"ש דלדידהו בלי הילפותא מאונס אמרינן מסברא דהך כי מצא

ובספר כסף נבחר (פרשת תולדות) הביא מספר ענף עץ אבות טעם לתחיית המתים, משום שהקב"ה אמר לאדם הראשון ביום אכלך ממנו מות תמות, וכאשר אכל מעץ הדעת תבע מלאך המות להמיתו בו ביום, וא"ל השי"ת הלוני נשמתו לאלף שנים ואני נותן לך כל הנשמות העתידיים לברא, ונמצא דמיתת בני אדם ניתנו למלאך המות כאגר נטר על שהמתין לאדם הראשון, וכיון דריבית קצוצה יוצאת בדיינים כדאיתא במסכת ב"מ (דף ס"א:) וצריך להשיב את הריבית, לכן יצטרך להחזיר הנשמות ולהחיות מתים, וכתב הכסף נבחר דכ"ז נחא אי ס"ל דריבית קצוצה יוצאת בדיינים, משא"כ אי ס"ל דאינה יוצאת בדיינים אי אפשר לומר טעם הנ"ל, ואיתא במסכת תמורה (דף ט"ו) והשתא דשנינו כל הני שינויי דאביי ורבא, במאי פליגי, בריבית קצוצה קמיפלגי וכו' עיי"ש, ונמצא לפי"ז דאי ס"ל כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, הרי דתחיית המתים מוכרחת, משא"כ אי ס"ל אי עביד מהני אין להוכיח מכאן לענין תחיית המתים עכ"ד הכסף נבחר.

אך בתוס' יבמות (סו) ד"ה מאי הקשו, כיון דלא כתיב לאו במחזיר סוטתו ספק רק בוודאי נבעלה, אמאי אמרינן בסוטה (דף ט"ז) דאם בא עליה בעלה בדרך לוקה, ותיצו דבסוטה עשה בה הכתוב ספק כודאי, ומשמע דס"ל דבסוטה הו"ל לאו, ועיין בספר ערוך לנו וברש"ש (סו) דבגמרא ליתא להא דבעלה לוקה כשבא עליה בדרך, כ"א דחיישינן שמא יבוא בעלה עליה עיי"ש, ועכ"פ הך מילתא אם במחזיר גרושתו איכא ב' לאוין תליא בחילופי הגירסאות בירושלמי.

ובספר הדרת בנימין (הדרן עמ"ס גיטין) כתב, דהנה לדברי התוס' ביבמות (סו) דאפילו בספק איכא ג"כ לאו, א"כ הדקל"ד ל"ל קרא למחזיר גרושתו תיפ"ל דגם בסוטה איכא לאו, ומהיכי תיתי לומר דהטיל בה הכתוב ב' לאוין, אך י"ל דזה תליא בפלוגתת הראשונים אי ספד"א מה"ת לקולא או לחומרא, דאי ס"ל כל ספיקא לקולא מסתברא מילתא דבסוטה ספק ליכא אלא איסור עשה, דהא אי לאו דחידשה התורה דסוטה אסורה הו"א דמותרת לגמרי, וא"כ הגם שהתורה אסרה אין לך בו אלא חידושו וסגי בזה דנימא דאיכא בה איסור עשה דמנ"ל לרבות לאיסור לאו, משא"כ למאן דס"ל דספיקא מה"ת לחומרא, א"כ לא בעינן קרא לאסור ספק סוטה, דמי גרע משאר ספיקא דאסור מה"ת, וע"כ דקרא אתיא לומר דאיכא נמי איסור לאו.

ולפי"ז אי אמרינן דבכל סוטה אית בה לאו א"כ הדקל"ד אמאי איצטרך איסור לאו במחזיר גרושתו דבלא"ה נמי אית בה לאו בסוטה, ומהיכי תיתי לומר דקרא דמחזיר גרושתו אתיא להוסיף בה עוד לאו הרי כל היכא דאיכא לאוקמי במילתא אחריתי לא דרשינן בלאוי יתירא עיין בפסחים (דף כ"ד:), וא"כ מכח זה מסתברא טפי כב"ה דאפילו הקדיחה תבשילו מצי מגרש ולכן שפיר איצטרך קרא במחזיר גרושתו, משא"כ אי אמרינן דבספק סוטה לית בה לאו א"כ שפיר נוכל לומר דמשו"ה איצטרך קרא לאסור מחזיר גרושתו כדי שתהא בה גם איסור לאו, ולעולם אסור לגרש א"כ מצא בה דבר ערוה.

ובהגדה של פסח ברית מטה משה (דף קצ"ח) כתב, דיש להוכיח תחיית המתים ממה שנאמר בפרשת אחרי (פרשה י"ח-ה), ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ופירש"י וחי בהם לעולם הבא שאם תאמר בעוה"ז והלא סופו הוא מת, הרי כמפורש בתורה דהמתים יעמדו לחיי עולם דמהאי טעמא כתיב וחי בהם דקאי לחיי עולם הבא עכ"ד.

ובספר כסף נבחר (פרשת תולדות) הביא מספר ענף עץ אבות טעם לתחיית המתים, משום שהקב"ה אמר לאדם הראשון ביום אכלך ממנו מות תמות, וכאשר אכל מעץ הדעת תבע מלאך המות להמיתו בו ביום, וא"ל השי"ת הלוני נשמתו לאלף שנים ואני נותן לך כל הנשמות העתידיים לברא, ונמצא דמיתת בני אדם ניתנו למלאך המות כאגר נטר על שהמתין לאדם הראשון, וכיון דריבית קצוצה יוצאת בדיינים כדאיתא במסכת ב"מ (דף ס"א:) וצריך להשיב את הריבית, לכן יצטרך להחזיר הנשמות ולהחיות מתים, וכתב הכסף נבחר דכ"ז נחא אי ס"ל דריבית קצוצה יוצאת בדיינים, משא"כ אי ס"ל דאינה יוצאת בדיינים אי אפשר לומר טעם הנ"ל, ואיתא במסכת תמורה (דף ט"ו) והשתא דשנינו כל הני שינויי דאביי ורבא, במאי פליגי, בריבית קצוצה קמיפלגי וכו' עיי"ש, ונמצא לפי"ז דאי ס"ל כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, הרי דתחיית המתים מוכרחת, משא"כ אי ס"ל אי עביד מהני אין להוכיח מכאן לענין תחיית המתים עכ"ד הכסף נבחר.

ומעתה יבואר המדרש, הרוצה לדעת תחיית המתים מה"ת יראה והנה מרים מצורעת כשלג, והיינו שנענשה במה שדיברה על משה על מה שלא גירש את אשתו, ומזה דנענשה ע"כ דס"ל כב"ש דלא יגרש אדם את אשתו א"כ מצא בה דבר ערוה, ומעתה ס"ל דבדאורייתא לא מחלקינן בין לכתחלה ודיעבד, ולפי"ז י"ל דס"ל אי עביד לא מהני, וריבית קצוצה יוצאת בדיינים, וממילא צריך להשיב המתים לחיי עולם מדינא, ומכאן לתחיית המתים מן התורה ודו"ק.

ח) עוי"ל, עפי"ד החידושי הגרשוני הנ"ל, שפירש הימנה בלא גט שעל זה נתרעמו עליו, שהיה לו לגרש את צפורה אשתו כדי שתוכל להנשא לאיש אחר ולקיים מצות פו"ר, וכמ"ד דגם האשה מצווה על מצות פו"ר עכ"ד.

אך יסודה של טענה זו במחלוקת היא שנויה, שהרי שנינו במסכת גיטין (דף ט"ז), בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה, שנאמר כי מצא בה ערות דבר, ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו, שנאמר כי מצא בה ערות דבר (ולא כתוב דבר ערוה, ש"מ דהכי קאמר או ערוה או שאר דבר סרוחן) עיי"ש, ולדעת ב"ש לא היה יכול לגרשה, אחר שלא נמצא בה דבר ערוה ח"ו, ומה היה עליו לעשות, אבל לדעת ב"ה שיכול לגרש גם בהקדיחה תבשילו, יש מקום לומר דמאחר שהשכינה נגלית עליו תדיר בלא עת קבוע, ובעל כרחו עליו לפרוש מן האשה הוי כהקדיחה תבשילו, והיה יכול לגרשה, ולכן נתרעמו עליו על שלא גירשה.

והנה התוס' במסכת גיטין (סו) ד"ה מה, מביאין קושית הירושלמי, דאי אין מגרשין אלא א"כ מצא בה דבר ערוה, א"כ למה איצטרך קרא דלא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה, תיפ"ל דבלא"ה אסורה לו משום סוטתו, ומשני דמשו"ה איצטרך קרא לאסור מחזיר גרושתו משנשאית אף דנאסרה

מישראל, וא"כ זה לא הוי עבירה שבין אדם לחבירו, כיון דמצד העכו"ם אין בו איסור, ושוב אמרינן עשה דוחה ל"ת וליכא בזה מצהב"ע, ולפי"ז משום דהוי מצהב"ע הוי אמרינן דיצא, ולכן צריך הקרא דלכם לומר דעכ"ז לא יצא משום דל"ה לכם עיי"ש.

ובספר פתח האהל ערך הריגה (דף כ"ג. מדפ"ס) כתב דזה אי גזל עכו"ם מותר או אסור, תליא בפלוגתא אי אמרינן דעכו"ם קרויים אדם או לא, דלמאן דס"ל במסכת סנהדרין (דף ג"ט.) דעכו"ם קרויים אדם אז אמרינן גזל עכו"ם אסור, ולמאן דס"ל במסכת יבמות (דף ס"א.) דאינם קרויים אדם אז אמרינן גזל עכו"ם מותר עיי"ש, ועיין בבנין דוד פרשת מקץ (אות ג"ח), ומדאיצטריך קרא דלכם משום דגזל עכו"ם אסור, ע"כ מוכח מכאן דעכו"ם קרוין אדם.

אמנם אין ראייה מכאן דעכו"ם קרויים אדם, דיש לתרץ קו' התוס' כמ"ש בספר ים התלמוד (ב"ק דף ס"ו) דהקרא אתא לספק גזל, לשיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, דנודע מש"כ החו"ד (קונטרס בית הספק) דהרמב"ם הוציא דינו דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא ממסכת סוטה (דף כ"ט.), ושם מבואר דהתורה לא דיברה רק מוודאי ולא מספק, וא"כ שאני בין היכא דכתיב קום ועשה לשב ואל תעשה, דבכל לאוויין משמעות הקרא איסור וודאי לא תאכל אבל ספק יאכל, ובקום ועשה הוא להיפוך, דעשיית המצוה יהיה בסוג וודאי ולא בסוג ספק, ולפי"ז במ"ע מודה הרמב"ם דספיקא לחומרא עכ"ד, וא"כ הו"א דיוצא בספק גזל, דמצהב"ע ליכא כיון דבספיקא אזלינן לקולא, ולכן צריך קרא דלכם דבעינן שיהא ודאי שלו ובספק גזל אין יוצאין עיי"ש, אמנם זה א"ש לשיטת הרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא לקולא, משא"כ לשיטת הרשב"א דספיקא דאורייתא לחומרא ל"ש לתרץ כן,

ובזה יובן דברי המדרש, הרוצה לידע תחיית המתים מה"ת, והיינו דשמעינן לה מקרא ושמרתם את חקותי וגו' וחי בהם, דקאי על עולם הבא, אך הרי י"ל דהקרא קאי על חיי עוה"ז וכדדריש שמואל לענין פקוח נפש, והיינו דלא יתכן דקאי על חיי עוה"ב, דהא בקרא כתיב האדם ועכו"ם אינן בכלל עוה"ב, לזה אמר יראה והנה מרים מצורעת כשלג, והיינו דנענשה כיון שלא צדקה במה שטענה נגד משה דהו"ל לגרש את צפורה, דאין אדם מגרש אלא אם כן מצא בה ערות דבר, וכי תקשי דא"כ למ"ל קרא למחזיר גרושתו משניסת, י"ל דבסוטה ליכא אלא עשה גרידא דהרי ספד"א מה"ת לקולא, ומעתה י"ל דלכן צריכין קרא דלכם, וי"ל דעכו"ם אינם קרוין אדם, וממילא שפיר מיתוקמי קרא דוחי בהם לחיי עוה"ב, דהא הקרא לא מיירי בעכו"ם, וזה שאמר המדרש מכאן רמז לתחיית המתים מה"ת ודרו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

אך הרי במסכת יומא (סו) איתא כמה ילפותות דפקוח נפש דוחה שבת, ולבתר הכי קאמר, א"ר יהודה אמר שמואל, אי הואי התם הוה אמינא דידי עדיפא מדידהו וחי בהם ולא שימות בהם, וקאמר שם דמאי עדיפותא, אמר רבא כולהו אית להו פירכא בר מדשמואל דלית ליה פירכא, דאשכחן ודאי ספק מנין, משא"כ אי ילפינן מוחי בהם דרשינן אשר יעשה האדם המצוות שיחיה בהם וודאי ולא שיבוא בעשייתה לידי ספק מיתה אלמא מתחלין על הספק עיי"ש, א"כ לפי"ז קרא מיירי בחיי עוה"ז, וליכא ראייה מכאן לתחיית המתים.

ובספר פרס דוד (פרשת בלק) כתב לתרץ דזה תלוי בפלוגתא תנאים, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ט.), היה ר"מ אומר מנין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהו גדול, שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהניס לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה הרי הוא ככה"ג, ולפי"ז אין לומר דוחי בהם קאי על לעולם הבא, דהא איתא בירושלמי דשאל אנטונינוס לרבי מה אני לעולם הבא, א"ל ומה אם פסח וכו', אזיל וגזר נפשיה, ולפי"ז אם אמרינן דהאדם מרבה עכו"ם, ע"כ דהקרא קאי על עוה"ז, ודרשינן וחי בהם ולא שימות בהם, אמנם רש"י כתב (סו) דר"מ דס"ל דהאדם מרבה עכו"ם, ליי"ל כר"ש דס"ל במסכת יבמות (דף ס"א.) דקברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, משום דאתם קרוין אדם ואין עכו"ם קרוין אדם, ולפי"ז לר"ש דס"ל דהאדם ממעט עכו"ם, א"כ הך קרא דאשר יעשה אותם האדם וחי בהם ג"כ ממעט עכו"ם, ושפיר דידיה פירש"י דהקרא דוחי בהם קאי על לעולם הבא, וממילא לא קשה דרש"י הוא נגד הגמ' הנ"ל דדרשינן וחי בהם ולא שימות בהם, די"ל דהנך דדרשו כן אזלו בשיטת ר"מ דהאדם מרבה עכו"ם, וע"כ דהקרא דוחי בהם קאי דוקא על עולם הזה, ולכן דרשו וחי בהם ולא שימות בהם עכ"ד הפרס דוד.

ולכאורה יש להביא ראייה דעכו"ם קרויים אדם, דאיתא במסכת סוכה (דף כ"ט.) דלולב הגזול פסול, והטעם איתא (דף מ"ג.) דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', משלכם להוציא את השאול ואת הגזול. והקשו בתוס' (דף ל.) דלמ"ל קרא דאינו יוצא בגזול, תיפ"ל דאינו יוצא משום דהו"ל מצהב"ע עכ"ק, וכתב בספר בשו"ת חלקת יואב (חאו"ח סי' כ"ו) דלכאורה קשה למה אמרינן דהוי מצהב"ע, ולא נימא דרשאי לגזול משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, אך זה טעות משום דהוי עבירה שבין אדם לחבירו, ובעבירה שבין אדם לחבירו לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דרק בעבירה לשמים אמרינן עשה דוחה ל"ת וכמש"כ השאג"א בסוף הל' מצה, אולם כ"ז ניחא רק בסוכה גזולה מישראל, דבזה י"ל דכיון דהוא עבירה שבין אדם לחבירו לא אמרינן עשה דוחה ל"ת והוי מצהב"ע, משא"כ בסוכה גזולה מעכו"ם, לפימ"ש בשו"ת חכ"צ (סי' כ"ו), דהאיסור דגזול עכו"ם אינו מצד עצמו, רק משום שלא נרגיל עצמנו במדות רעות ונבוא לגזול גם